

مکتب سه تار

دوره‌ی متوسطه

نوشته و نواخته‌ی

علینقی وزیری

بازنویسی و ویرایش

سینتا حامدی نژاد

مؤسسه‌ی فرهنگی - هنری ماهور
تهران، پل چوبی، خیابان حقوقی، شماره‌ی ۴۲، طبقه‌ی همکف
کدپستی ۱۶۱۱۹۷۵۵۱۶
تلفن: ۷۷۵۰۲۴۰۰
www.mahoor.com
info@mahoor.com

مکتب سه‌تار
دوره‌ی متوسطه

نوشته و نواخته‌ی
علینقی وزیری

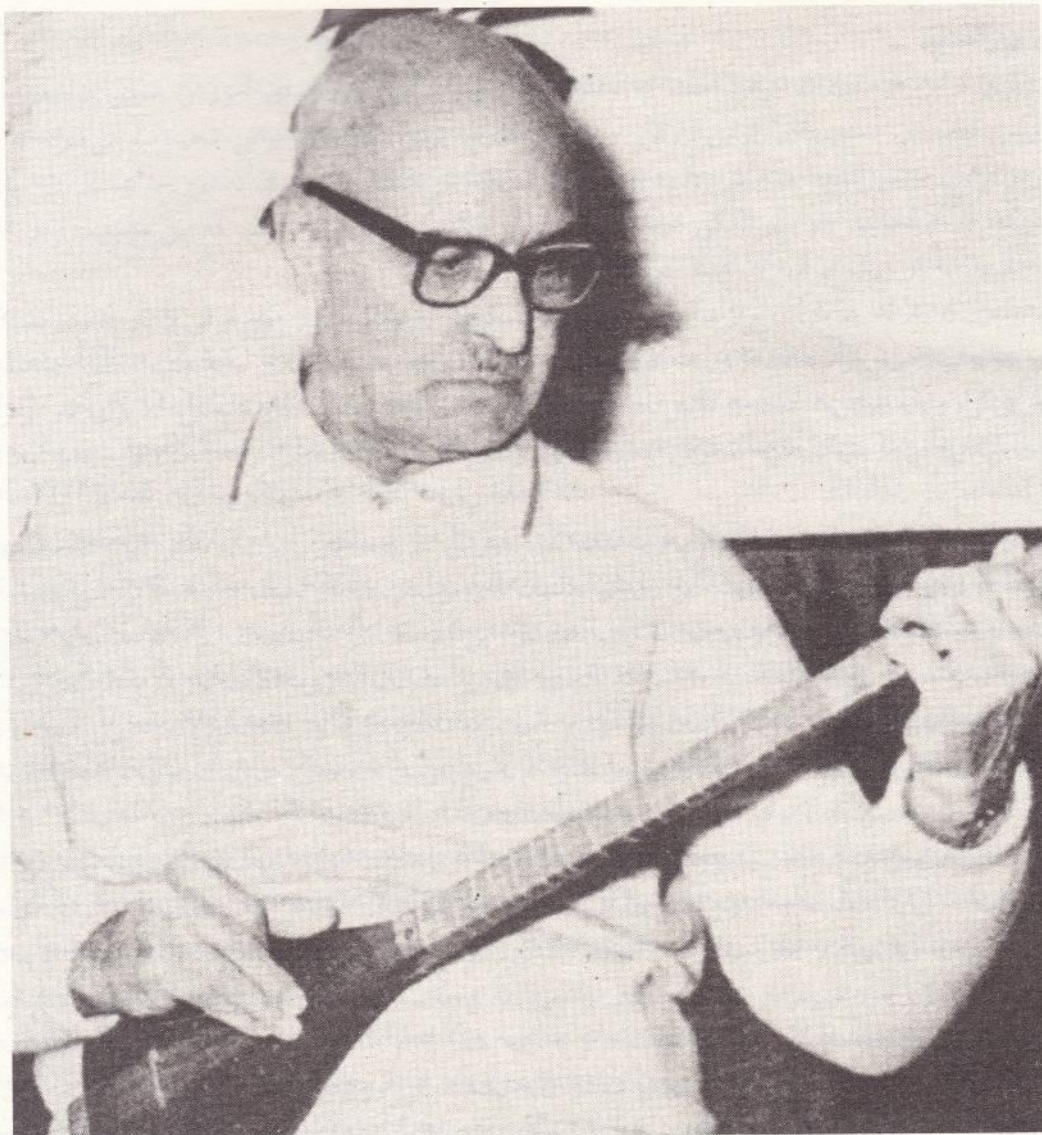
بازنویسی و ویرایش
سپینتا حامدی نژاد

طرح روی جلد	ملیحه محسنی
نت‌نگاری	سپینتا حامدی نژاد
چاپ اول	۱۴۰۲
تعداد	۵۰۰ جلد
لیتوگرافی	باران
چاپ و صحافی	محمد

پالایش نسخه‌ی صوتی احسان عابدی

© حق چاپ محفوظ است.

شاب: ۹۷۹-۰۰-۸۰۲۶۴۱-۲۸-۰۰ ISMN: 979-0-802641-28-0

فهرست مطالب

۶	.....	پیشگفتار
۷	.....	مقدمه‌ی ویراستار
۱۵	.....	«راجع به سه‌تار و شرح آن» (از علینقی وزیری)
۱۸	.....	مکتب سه‌تار (از علینقی وزیری)
۱۹	.....	مقدمه
۲۱	.....	تمرین‌ها (۱-۳۸)
۴۳	.....	اتودها (۱-۳)
۵۰	.....	بی‌نوشت‌های ویراستار
۵۳	.....	مراجع
۵۴	.....	تصویر نسخه‌ی دستنویس مکتب سه‌تار و سه‌اتود (از علینقی وزیری)

کلمه‌ی «پوش» که مخفف کلمه‌ی پوشیده است و برای نشان دادن محدوده‌ی معمول مضراب زدن از کلمه‌ی «باز» استفاده کرده است. (همو ۱۳۱۵: ۱۸۱). امروزه برای نشان دادن محدوده‌ای از سیم که نزدیک دسته‌ی ساز، محل معمول مضراب زدن و نزدیک خرک باشد به ترتیب از اصطلاحات *sul tasto*، *modo ordinario* (به اختصار *ord.*) و *sul ponticello* (به اختصار *sul pont.*) استفاده می‌شود (رید ۱۳۹۴: ۵۸۱) و در این بازنویسی نیز از این اصطلاحات استفاده شده است.

۱۳. استاکاتو: «نقطه‌ی زیر سر نت برای آن است که با انگشت دیگر فوری آن را خاموش نمایید» (وزیری ن.خ: ۳). از آنجایی که در تمرینی که وزیری برای استاکاتو ارائه داده دسته‌ی نت‌های استاکاتودار به سمت بالا است، بنابراین نشانه‌ی مورد نظر فقط زیر نت‌ها قرار گرفته است و به همین سبب وزیری جای این نشانه را زیر نت‌ها عنوان کرده است. در این بازنویسی برای این تکنیک از همین نشانه‌ی متداول استفاده شده است.

۱۴. ناله‌ی خفیف^{۱۱}: «یعنی ارتعاش^{۱۲} با انگشت است. در روی سیم سفید چند بار سیم را به سمت توی دسته برده و به جای اصلی برمی‌گردانند و در سیم زرد معکوس آن عمل می‌شود» (همو ن.خ: ۳). وزیری در دستور تار از نشانه‌ی ه که به قول خودش «مثل پنج است» برای این منظور استفاده کرده بود (همو بی تا: ۱۲۱). اما در دستور جدید تار و دستور ویلن از نشانه‌ی ه برای این منظور استفاده کرده است و در دستور ویلن درباره‌ی این اختلاف نوشته است «سابقاً در نوشته‌ها این علامت (۵) استعمال می‌شده است و چون با عدد پنج اشتباه می‌شد تغییر داده شد» (همو ۱۳۱۵: ۵۵؛ ۱۳۱۶: ۷۱). در صورتی که وزیری در نسخه‌ی دستنویس مکتب سه تار برای نشان دادن این تکنیک مجدداً از نشانه‌ی ۵ استفاده کرده است. در این بازنویسی از صورت مرسوم این تکنیک، یعنی *vib.* استفاده شده است.

۱۵. میج: «منظور ارتعاش دادن به دسته‌ی ساز به وسیله‌ی تکان با میج است. انتهای بند دوم شست دست چپ را (همان‌طور که انگشت محکم روی پرده است) به دسته‌ی ساز چسبانده [و] آن را محکم به سمت خود می‌کشید» (همو ن.خ: ۲). او برای این منظور از نشانه‌های میج و *mecc* میج استفاده کرده است. در این بازنویسی از نشانه‌ی *N.vib.* استفاده شده که مخفف *Neck vibration* است.

۱۶. ارتعاش به وسیله‌ی صفحه‌ی ساز: «منظور از این علامت ارتعاش صفحه‌ی روی کاسه است (به وسیله‌ی انگشت سوم و گوشه‌ی دست راست که ساعد و میج نیز کمک بدن می‌دهند)» (همان: [۵]). وزیری برای این منظور از نشانه‌ی *S.vib.* استفاده کرده که مخفف صفحه است. در این بازنویسی از نشانه‌ی *S.vib.* استفاده شده که مخفف *Soundboard vibration* است.

۱۷. نت بدون مضراب: منظور نتی است که بدون استفاده از مضراب، با گذاشتن، برداشتن یا کندن از طریق انگشت دست انگشت‌گذار حاصل شود. وزیری در این نسخه‌ی دستنویس از خط اتصال بین دو نت و نشانه‌ی مضراب راست استفاده کرده است (همان: ۴). در این بازنویسی از نشانه‌ی سر نت خط باریک مورب (|) که ابداع ارشد ته‌ماسی (۱۳۷۴: ۳۳۹-۳۴۴) بوده و نزد اکثر نوازندگان تار و سه تار پذیرفته شده، استفاده شده است.

۱۸. تکیه^{۱۳}: وزیری در این نسخه در تعریف این تکنیک نوشته «باید با [...] انگشت سوم روی آن نت صدا خاموش شود» و برای نشان دادن این تکنیک مانند تمام کتاب‌هایش از نشانه‌ی ۸ استفاده کرده است (وزیری ن.خ: ۴). اما در تمرین‌های مربوط به تکیه در این نسخه، ابتدا از نت زینت استفاده کرده و پیشنهاد می‌کند بعد از فراگیری این

۱۱. وزیری در این نسخه‌ی دستنویس تنها اصطلاح «ناله» را ذکر کرده است. در صورتی که در دستور جدید تار و دستور ویلن این تکنیک را «ناله‌ی خفیف» عنوان کرده است (وزیری ن.خ: ۳؛ ۱۳۱۵: ۵۵؛ ۱۳۱۶: ۷۱).

۱۲. وزیری در بالای صفحه‌ی ۴ نسخه‌ی دستنویس نوشته «ارتعاش ۴ قسم است»؛ اما در این نسخه تنها سه قسم را معرفی کرده است. شاید قسم چهارم همانی باشد که در دستور جدید تار آن را ناله و التماس عنوان کرده است (نکده همو ۱۳۱۵: ۹۴).

۱۳. کتاب تعریف علم موسیقی اولین کتاب منتشر شده با موضوع «مبانی نظری موسیقی کلاسیک غرب در ایران است و در سال ۱۳۰۰ق/ ۱۲۶۱-۱۲۶۲ش منتشر شد. در این کتاب، ذیل مدخل «تکیه‌ها»، نوشته شده «مأخذ کلمه‌ی تکیه از کجاست؟ مأخذ کلمه‌ی تکیه از فعل آیوگ ژیا تور است» (لومر ۱۳۰۰ق: ۱۸۶). در واقع، واژه‌ی «تکیه» ترجمه‌ای از واژه‌ی ایتالیایی *appoggiature* است. براین، به نظر می‌آید اصطلاح «تکیه» اصطلاحی متأخر و متأثر از کتاب یادشده باشد.

تکنیک، به سبب خلوت شدن نت از نشانه‌ی ۴ استفاده شود و نت‌های زینت حذف شود (همان). در این بازنویسی از نشانه‌ی ابداعی وزیرى استفاده نشده است؛ زیرا این نشانه امروزه تداعی‌کننده‌ی تکنیک کندن برای نوازندگان تار و سه‌تار است. از همین رو از نشانه‌ی متداول O استفاده شده است.

۱۹. کندن: وزیرى در دستور جدید تار و نسخه‌ی دستنویس مکتب سه‌تار از ترکیب نشانه‌های خط اتحاد/اتصال، استاکاتو و حداقل دو نت و شماره‌ی انگشت، برای نشان دادن کندن استفاده کرده است^{۱۴} (نک. همون.خ: ۴؛ ۱۳۱۵: ۵۴). در این بازنویسی دگره‌هایی از نشانه‌ی ۴ که امروزه نزد اکثر نوازندگان ایرانی مورد پذیرش است، استفاده شده است. در این بازنویسی برای نشان دادن کندن با انگشت اول از نشانه‌ی ۱، برای نشان دادن کندن با انگشت دوم از نشانه‌ی ۲ و برای نشان دادن کندن با انگشت سوم از نشانه‌ی ۳ استفاده شده است.

۲۰. آرپژ: وزیرى در تمرین‌های ۳۴، ۳۵ و ۳۶ از نشانه‌ی ۴ استفاده کرده و به نظر می‌رسد منظورش آرپژ باشد که در این بازنویسی نیز از همین نشانه استفاده شده است. او در جزء اول کتاب نظری موسیقی، در تعریف آرپژ نوشته است «در موقعی است که آگرد را شکسته و هر صدا دانه‌دانه و پشت سر هم نواخته شود. در این موقع خط لرزان پهلوی چپ آگرد می‌گذارند» (همون [۱۳۱۳]: ۴۶).

عنوان تکنیک	نشانه‌های نسخه‌ی دست‌نویس	نشانه‌های نسخه‌ی بازنویسی شده
مضرب راست	۸	۸
مضرب چپ	۷	۷
سر انگشت دوم دست مضرب‌نواز	۸	۸
انگشت گذاری سیم زیرین	۴ ۳ ۲ ۱	۱ ۲ ۳ ۴
انگشت گذاری سیم وسط	۴ ۳ ۲ ۱	۱ ۲ ۳ ۴
انگشت گذاری سیم بم-واخوان	۴ ۳ ۲ ۱	۱ ۲ ۳ ۴
انگشت شست دست انگشت‌گذار	+	+
انگشت شست دست مضرب‌نواز	×	×
سیم دست‌باز	o	o
ترمولو	T	
ریز	ریز	
تک ریزدار		
زیر ورو		

۱۴. گفتنی است وزیرى در دستور تار، همین نشانه را برای نشان دادن نت بدون مضرب استفاده کرده است (وزیرى بی تا: ۶۱).

sul tasto	سر کاسه (SK)	سر کاسه (SK)
ord.	میان کاسه (MK)	میان کاسه (MK)
sul pont.	ته کاسه (TK)	ته کاسه (TK)
.	.	استاکاتو
vib.	۵	نالای خفیف
N.vib.	میچ / میچ	میچ
S.vib.	صص	ارتعاش به وسیله‌ی صفحه‌ی ساز
		نت بدون مضراب
○	۴	تکیه
$\frac{3}{8}, \frac{2}{8}, \frac{1}{8}$		کندن
⋮	⋮	آرپژ

امسال در یکی از جلسات تمرین خرداد ماه هنرستان، کلاس سه تار که ظاهراً دو سه سال از تأسیس آن بیش نمی گذرد، نظر مرا جلب کرد و مصمم گشتم متدی به عنوان «مکتب سه تار» ترتیب داده، تمرین ها و اتودهای آن را نیز در فیلمی خود اجرا نموده، تقدیم هنرستان نمایم...

تمرین های روزانه، نوعی از موسیقی فشرده و متراکم است که قوت و حالت و تکنیک را به وسیله ی جمله های کوتاه، در دست مجری عادت می دهد و از نظر زیبایی شناسی، هنر را جلو برده، نوازنده را به تقاضاهای بلند هنر می رساند. هر تمرین پس از آنکه با شرایط اجرای تمرین ها عادی و طبیعی نوازنده گشت، می تواند آنها را خود توسعه داده یا در گام ها و مدهای مختلف نیز با تغییراتی به کار برد.

علینقی وزیری

۱۳۳۳

